

Ocak/January/ 2026

**GÜNAH KEÇİLİĞİ İLE BİTİK ERKEKLİK ARASINDA:
OĞUZ ATAY’IN “BABAMA MEKTUP”U**

Between Scapegoating and Broken Masculinity: Oğuz Atay’s “Letter to My Father”

Araştırma Makalesi / Research Article

Ferda ZAMBAK

Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Mail: ferda.zambak@adu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-1699-5017

Geliş Tarihi / Date Received: 10 Eylül 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 14 Ocak 2026

Yayın Tarihi / Date Published: 27 Ocak 2026

DOI Numarası / DOI Number: 10.20322/littera.1781586

Yazar Katkı Oranı

Yazar/Author 1: (%100)

Yazarlar, katkı oranlarını kabul ettiklerini ve beyan edilen katkıların doğru olduğunu beyan ederler.

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma, çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve akademik etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Bu makale için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: Çalışma, *İntihal.Net* sistemi üzerinden alınan benzerlik raporu ile taranmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar/yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından Telif Hakkı Devir Formu imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir.

Atıf Bilgisi

Zambak, F. (2026). Günah Keçiliği ile Bitik Erkeklik Arasında Oğuz Atay’ın “Babama Mektup”u. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, ss. 1-15. 10.20322/littera.1781586

Sorumlu Yazar

Ferda ZAMBAK, ferda.zambak@adu.edu.tr

Özet

Modern Türk Edebiyatında erkeklik krizleri özellikle bireyin iç dünyasına yönelen anlatılarda daha görünür hâle gelir. Oğuz Atay'ın *Babama Mektup*'unda baba figürü, bir yandan otoriter duruşuyla oğulun duygu dünyasına erişim sağlayamayan diğer yandan ise içtenliğiyle oğulun imrendiği çelişkili bir karakter olarak sunulur. Babanın ölümünden iki yıl sonra yazılan mektup, oğulun babayla bir yandan dertleştiği diğer yandan arzu ettiği kişi olamamanın sorumluluğunu babaya yükleme çalıştığı özellikler gösterir. Bu bağlamda oğul babasına duyduğu sevgi, öfke, hayranlık ve suçlama arasında gidip gelirken onu sık sık "günah keçisi" ilan etmekten kendini kurtaramaz.

Çalışmada mektup, oğulun babayı kendi erkeklik krizlerinin bir tür "günah keçisi" olarak konumlandırma çabası etrafında ele alınarak bu durumun metne nasıl yansıdığı tartışılacaktır. Nitekim babasıyla yalnızca otoritesi üzerinden ilişki kurabilen oğul, erkeklik inşa sürecinin ihtiyaç duyduğu duygusal yakınlık ve paylaşımdan yoksun bir süreç geçirmiş ve babanın erkekliği oğul için âdeta gözlemlenen bir temsil hâline gelmiştir. Bu durum oğulun bakışında babayı bir yandan özdeşleşilecek diğer yandan kaçınılacak bir figür hâline getirirken baba-oğul arasındaki ilişki, oğul için ikilemler üzerine kurulu bir hâle gelmiştir. Bu bağlamda çalışmada erkeklik inşasının ihtiyaç duyduğu rol model ve özellikleri üzerinde durularak bunların yokluğu durumunda erkek çocukların/gençlerin yaşadığı karmaşanın onları "bitik erkeklik"e nasıl sürüklediği incelenecektir. Ayrıca mektupta oğulun yaşadığı karmaşa, baba hakkındaki duygu ve düşüncelere dair ortaya çıkan ikilik, suçlama ile takdirin metin boyunca yan yana oluşunun ortaya çıkardığı kararsız/belirsiz yapının "günah keçisi" kavramıyla olan yakın ilişkisi üzerinde durulacaktır. Böylece oğulun erkeklik inşasının ataerki döngüler içerisinde nasıl tekrarlandığı ve "bitik erkeklik" ile "günah keçiliği"nin bu sürecin ortak kaderine nasıl dönüştüğü tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Atay, Babama Mektup, bitik erkeklik, günah keçisi.

Abstract

In modern Turkish literature, masculinity crises become more visible particularly in narratives that turn towards the individual's inner world. In Oğuz Atay's *Babama Mektup*, the father figure is presented as a contradictory character who, on the one hand, fails to access the son's emotional world with his authoritarian stance, and on the other hand, is envied by the son with his sincerity. The letter, written two years after the father's death, reflects the son's attempt both to confide in his father and to place on him the responsibility for not becoming the person he aspired to be. In this context while the son oscillates between love, anger, admiration, and reproach toward his father, he cannot avoid declaring his father as a "scapegoat".

The study will examine the letter, focusing on the son's attempt to position his father as a kind of "scapegoat" for his own masculinity crisis, and discuss how this situation is reflected in the text. Indeed the son who could only relate to his father through his authority, went through a process lacking the emotional closeness and sharing required for the construction of masculinity and the father's masculinity became a kind of observed representation for the son. This situation makes the father a figure that the son both identifies with and avoids, while the father-son relationship becomes one based on dilemmas for the son. In this context, the study will examine the role models and characteristics required for the construction of masculinity, and how the absence of these drags boys/young men into a masculinity crisis that leads them to "broken masculinity". Furthermore, the letter will focus on the son's turmoil, the duality that emerges regarding his feelings and thoughts about his father, and the close relationship between the concept of the "scapegoat" and the indecisive/uncertain structure created by the coexistence of blame and appreciation throughout the text. Thus, it will be attempted to determine how the son's construction of masculinity is repeated within patriarchal cycles and how "broken masculinity" and "scapegoating" become the shared fate of this process.

Key Words: Oğuz Atay, Letter to My Father, broken masculinity, scapegoat.

GİRİŞ

21. yüzyılın modern dünyasında giderek daha fazla çalışılmaya başlanan erkeklik meselesi, erkekliğin tek bir biçime indirgenemeyeceğini ancak olumlu bir rol modelden yoksunluğun yol açtığı kırılganlıklar nedeniyle yaralanabileceğini ve “bitikleşme” noktasına sürüklenebileceğini ortaya koyuyor. Philip Zimbardo & Nikita D. Coulombe *Bitik Erkekler* adlı kitabında, yaptıkları ankette bir erkek kolej öğrencisinin şu ifadesine yer veriyor:

Erkeklerin gençken başarısız olmalarına izin verin. Böylece yaşlandıklarında dünyanın sonu gelmiş gibi düşünmezler. Anne ve babamın ben gençken yaptıkları bir hatanın beni hep hatanın kıyısından kurtarmak olduğunu düşünüyorum. Koleje gittiğim dönemdeki en büyük sorunun, hatalarımdan ders çıkarmamış olmamdır. Etrafımda sürekli başarısız olan erkekler görüyorum çünkü anladığım kadarıyla bu başarısızlıklardan herhangi bir ders çıkaramıyorlar (2017: 89).

Buradaki mesele, çocuğun başarısızlıkla baş başa kalıp onu ebeveyn desteği olmaksızın da deneyimleyebilmesine müsaade edilmesidir. Böylece başarısızlık sanıldığı gibi aksine bir erkeklik krizine değil erkeği yetişkinliğe hazırlayan, çözüm üretme becerisini geliştiren bir sürece dönüşür. Bu durum erkeğin çocukluktan yetişkinliğe uzanan döneminde kendine günah keçileri icat etme riskini azaltırken çocuğun kendisini bir özne olarak yaşam içerisinde konumlandırma becerisini artırır. Ne var ki, başarısızlık deneyimini hiçbir zaman erkeklikle yan yana kodlamayan rekabetçi erkeklik düzeni esasında erkeği “bitik erkekliği” deneyimlemek zorunda kaldığı bir sürecin içerisine sürüklenme riskini barındırmaktadır.

Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda erkeklik krizleri, özellikle ataerkil ve hegemonik yapılanma içerisinde akıl, rekabet, tahakküm gibi erkeklikle özdeşleştiren kavramlar etrafında tartışılmıştır. Erkekliğin bu dinamikler etrafında nasıl inşa edildiğini, bu sürecin sadece kadınlar ve erkekler için değil erkekliğin beslendiği kavram alanlarının dışında kalan tüm unsurlar için nasıl yıkıcı hâle geldiğini ele alan çalışmalar, bu yıkıcılığın aslında “bitik erkeklik” örüntüsüne oldukça yakın durduğunu çoğunlukla göz ardı etmiştir. Erkekliği sürekli performatif süreçlerin merkezine yerleştiren ve onu diğer erkeklerle bedene, akla ve güce endeksli bir rekabetin içine hapseden toplumsal yapı, erkekliğin her başarısızlık anında öfke patlamalarına ya da ruhsal çöküntülere sürüklendiğini ve bu çöküşün sorumluluğunu daima kendisi dışındaki unsurlara yönelten bir erkeklik biçimi ürettiğini çoğunlukla görmezden gelmiştir. Bu nedenle erkekliğe atfedilen akıl, irade, güç ve başarı gibi somut/maddi göstergelerle ilişkilendirilen özelliklerinin bir erkekte bulunup bulunmadığından ziyade bu özelliklerin çocukluk döneminden itibaren aile ya da yakın çevre tarafından nasıl vurgulandığı, nasıl anlamlandırıldığı ve bu niteliklerin zayıflığı durumunda ebeveynlerin özellikle de babanın nasıl bir tutum sergilediği büyük önem taşır. Çünkü erkeklik, inşa sürecinde bu kimliği aktarabilecek, paylaşabilecek olumlu eril öznelere ihtiyaç duyar. Pierre Bourdieu, mitsel söylemin naif bir biçimde üstlendiği ve kurucu ayinlerin ise sembolik düzeyde daha etkin bir şekilde gerçekleştirmeye çalıştığı

işlevin, kadın ya da erkek her bir eyleyicide cinsel ayrımın toplumsal tanımıyla en hızlı biçimde uyumlu olan dışsal göstergeleri vurgulamayı ve bireyi kendi cinsiyetine uygun görülen pratikleri yapmaya teşvik etmeyi, uygunsuz kabul edilen davranışlardan caydırmayı amaçlayan bir dizi farklılaştırma operasyonunu içerdiğini (Bourdieu 2014: 39-40) belirtir. Cinsel kimlik ve rollerin ayrıştırıldığı bu pratiklerde önemli olan husus, erkeklik yahut kadınlığa atfedilen özelliklerin niteliği ve bunun ebeveynler yahut rol modeller tarafından onlara hangi yaşantı deneyimleri etrafında aktarıldığıdır. Nitekim erkeklik söz konusu olduğunda aktarımın öznesi olarak işaret edilen babaların yahut çocuğa rol model olabilecek diğer erkeklerin, çocukla kurdukları ilişkinin niteliği son derece belirleyicidir. Jeff Perera, elli erkek çocukla yaptığı çalışmada elli çocuktan kaç tanesinin fiziksel olarak orada ama duygusal olarak yok olan babaları ya da rol modelleri olduğunu yahut kaçının babasının gerçekten varlık gösterdiğini sorgular. Babalarıyla vakit geçiren çocukların ise yaptıklarının en fazla biraz top oynamaktan öteye geçmediğini belirtir. Bu yüzden erkekliğe dair eski ve katı düşünce kalıplarına hapsolan genç erkekler, insan olarak başarısızlığa sürüklenmelerine neden olan bir erkeklik standardına ulaşmaya çalışırlar. Ayrıca bu çocuklar gündelik etkinliklerde erkekliklerini kanıtlama ve maskülenliklerini ortaya koyma baskısı altında kaldıkları gibi ulaşılması imkânsız bir erkeklik haline ulaşmaya çalışan, rol yapan erkekler ve erkek çocuklarından oluşan bir dünyayla baş başa kalırlar (Perera 2013). Erkeklik bu bağlamda sadece simgesel, olabildiğince edilgen, mesafeli bir gösterene kendini kabul ettirme çabasına dönüşür. Bu süreç babayla sadece top oynamaktan öteye geçmeyen ilişkiselliğin dışında da olabildiğince çarpık, kendini ve etrafındakileri tüketmeye muktedir bir algı alanında işleyişine devam eder. Nitekim Zimbardo'nun ve Coulombe'nin belirttiği üzere, erkekler babaları evde olmadığında ya da hayatlarında pozitif erkek modelleri olmadığında sıkıntı yaşıyor, erkek kimliğini başka yerlerde arıyorlar. Bazı genç erkekler bunu bir çetede, bazıları uyuşturucuda, alkolde, video oyunu oynamakta ya da kadınları nesneleştirmekte buluyor. Genç erkeklerin 'bağlantılar'dan fazlasına ihtiyacı var. Sırdaşa ihtiyaçları var. Keyifsizken yanlarında olacak, ihtiyaçlarını hissedebilecek insanlara ihtiyaç var. Genç erkeklerin bir duruma veya bir hedefin gerçekleştirilmesine pozitif katkı sağladığını başkalarının fark etmesi, onları takdir edip onur ve gurur duymalarını sağlaması da önemli (2017: 78, 82). Bütün bunlar gerçekleşebildiğinde erkeklik, hakikatinde var olduğu sanılan mitsel yahut evrimsel vahşiliğe geri dönme eğiliminden uzaklaşmaktadır. Çünkü erkeklik sadece akıl, rekabet, otorite, tahakküm gibi kavramlar etrafında vücut bulmuş temsiller aracılığıyla üretilen bir hâl olmaktan çıkarak paylaşım ve çözüm bulma odaklı, dışarıdaki erkeklerin beğeni/onay sürecine tabi olmadan kendini var etmenin yollarını öğrenmiş bir kimlik olarak yaşanmaya başlıyor. Aksi durumda ise Michael Kimmel'in erkek ideolojisi olarak ifade ettiği temelde sert erkekleri yumuşatan ve onları güçten düşürülmüş budalalara dönüştüren kadınlığa karşı direnme, evlerini ataerkil otoritelerini koruyabilecekleri kalelere çevirme veya onları güçsüz düşüren kadınlanmış gibi öfkelerini onlara yansıtma (2021: 156-157) durumlarının ortaya çıkması kaçınılmaz hâle geliyor. Olumlu rol modellerden yoksun inşa edilmiş dolayısıyla kurgusal temsiller üzerinden alınılanarak yaşanmaya çalışılan erkeklikler her başarısızlıkta, hayal kırıklığında, beklenen

onayı/takdiri göremediği durumlarda ya giderek vahşileşip şiddete teslim olmakta ya da çocuksu, kırılğan, yaralı bir şekilde bedel ödeyebileceği temsiller/özneler aramaya yönelmektedir. Kendini arzuladığı yaşam biçiminde ya da duygulanım hâlinde konumlandırılamayan erkekliklerin içine düştüğü bu durum, yaşadığı krizle yüzleşmek yerine onu ötelemeyi yahut sorumluluğu başkasına yükleyerek bir çözüme yahut arınmaya ulaşabileceğini zanneder.

1. Hakiki Tanışmaların ve Paylaşımların Yokluğunda Yaşanan Erkeklik Krizi

Oğuz Atay'ın *Babama Mektup*'unun alt metninde işlenen temel mesele, içinde bulunduğu hâlden hoşnut olmayan, hayatı bir erkek ve aydın özne olarak nasıl sürdürmesi gerektiğine dair ciddi bir kafa karışıklığı yaşayan oğulun, çıkış yolunu hem ona benzememek için direndiği hem de kimi yönleriyle imrendiği babasında arama çabasıdır. Bu arayış, oğulun babayla düşünce ve duygu düzleminde hakiki bir temasın/paylaşımın olmadığına belirgin bir göstergesi olarak okurun karşısına çıkar. Mesafeli duruşuyla oğluna nasıl bir erkek ve baba olunacağını yalnızca kendi eylem dairesiyle göstermeye çalışan baba, oğlunun duygu ve düşünce dünyasına dair sınırlı ve çoğu kez doğruluğundan emin olunamayan bilgiler bırakır. Böyle bir zeminde oğulun kafasının karışması kaçınılmazdır. Nitekim mektubun ilk satırları, oğulun hem babası hem de kendisiyle ilgili kafasının karışık olduğunu ve baba-oğul ilişkisinin âdeta tahminler üzerine kurulu olduğunu sezdirir niteliktedir:

Belki hatırlamazsın ama bugün sen öleli tam iki yıl oluyor. Ne yazık ki bu süre içinde ben daha iyi ve akıllı olamadım; bu fırsatı da kullanamadım. Oysa yıllar önce, bazı zamanlar, sen olmasaydın birçok şey yapabileceğimi düşünürdüm. Şimdi artık suçun kendimde olduğunu görmek zorundayım (Atay 2017: 171).

Oğul kafasındaki “daha iyi ve akıllı” olma idealinin önünde, bir zamanlar babasının olduğunu düşünürken artık kendisiyle yüzleşme vaktinin geldiğini fark etmiştir. Ancak bu yüzleşmede oğul, farkında olmadığı bir şekilde babayı “günah keçisi” ilan eder ve kendi erillik döngüsünde babasını çoğu kez bir engel olarak görür. Nitekim oğul babası olmadıktan sonra ona yazdığı mektubun işe yaramayacağını farkında olmakla birlikte oğulun zihninde tüm gerçekliğiyle kavranmış, tanınmış hatta yaşanmış bir baba imgesinin olmadığını belirtmek gerekir. Ancak Ahmet Oktan ve Kevser Akyol'un belirttiği üzere, oğul babasıyla yaşarken kuramadığı ilişkiyi babasının ölümünden sonra zihnindeki baba imgesiyle kurmaya çalışır ve babanın sembolik ifadesinin oğulla/yazarla olan iletişimi, oğulun kendi varlığından daha etken bir hâle gelir (2016: 106). Çünkü oğul, başkalarına anlattığı baba üzerinden sürekli çevresinden onay/takdir bekler bir hâl içerisinde. Oysa oğul, hiçbir zaman onay ve takdir arayışında bulunmamış olan babası gibi olamadıktan sonra var olmanın bir tür âcizlik olduğuna, babasının haberdar olmadığını düşündüğü pek çok bilgiye sahip olmanın ise içinde bulunduğu buhran nedeniyle anlamsız kaldığına inanır:

Ülkenin en zengin adamı senin paltonu tutarken ya da, ‘Rica ederim Cemil Bey, müsaade buyurun,’ diyerek ‘bizzat kendisi paltoyu giydirmekte ısrar ederken senin gibi

hissedemedikten sonra, insan o paltonun içinde kendisi varmış gibi gururlanmadıktan sonra, seni beğenmeleri hatta anlamaları neye yarar? (Atay 2017: 172).

Kendi kusurları ve meziyetleri üzerine kafa yormayan, hissettiği gibi var olmayı adeta yaşam düsturu edinmiş olan baba, oğulun gözünde duygularını içtenlikle yaşayan bir figürdür. İbrahim Tüzer'in belirttiği üzere insani ilişkilerin daha samimi ve içten yaşandığı; maddi çıkarlardan daha çok ahlaka ait değerlerin önemsendiği taşrada doğup büyüyen baba büyük şehre, taşrada edindiği duygu değerleriyle birlikte gelmiştir. Ancak oğulun içerisinde bulunduğu şehir, babaya ait duygu değerlerinin çok uzağında kalmış olan bir dünyadır (Tüzer 2010: 1507). Baba taşrada yetişir ancak oradan milletvekilliğine yükselir, oğul ise şehirde yetişmiş bir öğretim üyesidir. Yıldız Ecevit'in ifadesiyle Oğuz Atay, mühendisliği yaşamının hiçbir döneminde severek yapmaz. Sevmediği bir meslek dalında eğitim görüyor olmak onu bunaltmaktadır. Bunun ana sorumlusu olarak babasını görmekle birlikte üniversite yıllarında babasıyla sıkça yaşadığı sürtüşmelerin arka planında büyük bir olasılıkla onun, meslek seçiminde oynadığı yönlendirici/baskın rol yatmaktadır (2016: 61-62). İlerleyen dönemlerde ise baba ve oğul arasındaki nesil, mekân ve eğitim farklılıkları, zaten mesafeli olan ilişki dinamiklerini daha da çatışmalı bir hâle getirir. Oğulun münevver bir kimlik olmasına rağmen yaşadığı buhran, zıt kuvvetlerin bünyesinde aynı anda cereyan etmesiyle daha da derinleşir ve babasında gözlemlediği içtenlik, hayata karşı sergilediği tutumlardaki netlik, oğlu içten içe ezen bir eksiklik olarak ortaya çıkar. Bununla birlikte her şeyi yalnızca yüzeydeki katı gerçeklik üzerinden anlamlandırıp sınıfsallaştıran ve duygular alanından kaçmayı tercih eden baba, insanın ve hayatın çetrefilli yapısını duyumsamaktan uzak bir duruş sergiler. Oğulun babadan göremediği duygu ve anlayış çabası, anneden devşirilmeye çalışılır fakat bu deneyim onun nazarında kadınsı bir hissiyat alanı olarak belirdiği için arayışın asıl eksenini yine baba üzerinden devam eder:

...çünkü ben babacığım, biraz da duygularımın 'romantik' bölümünü, sen kızacaksın ama, annemden tevarüs ettim. Özellikle bazı kitapları okuduktan sonra, içimdeki bu aşağılık çelişkilerin daha da farkına vararak, senin hiç anlamayacağın bir biçimde sabit gözlerle boşluğa bakıp duruyorum. Senin için bir bakıma kolaydı babacığım. Birçok şeyi yok sayarak belirli bir düzen içinde yaşadım. Sinemaya gitmedim. Hiç roman okumadım. Zeytinyağlı enginar yemedim. Yabancı ülke özlemi çekmedim (Atay 2017: 177).

Oğulun mektup boyunca babası gibi olmamak adına gösterdiği direniş, otorite figürü babaya boyun eğmeme çabası onu bir erkeğin/babanın rehberliğine, birlikte paylaşılan vakitlere, beğeni ve takdir içeren sözlere, eylemlere açıkça ihtiyaç duyduğunun göstergesidir. Ne var ki baba, oğlunu asi olarak etiketlemek suretiyle aralarındaki duygusal yakınlığın imkânını dışlamış böylece baba-oğul ilişkisinde kafa karışıklığını derinleştiren mesafeler yaratmıştır. Oysa oğul, kendi erkekliğini dönemin koşullarına uygun biçimde kurmaya çalışırken babasının erkeklik ve babalık otoritesini zedelememek adına sertleştirdiği ve ikili karşıtlıklarla daralttığı tavrın gerisinde yatan duygu krizlerini, bocalamaları ve hezeyanları görebilmeyi, bunlar üzerine babasıyla konuşabilmeyi bir başka deyişle babasıyla arasında

duygu ve düşünce paylaşımlarına dayalı bir erkeklik ilişkisinin varlığını özlemle arzulamıştır. Bu türden paylaşımlar, baba ile oğul arasında duygusal zemine dayalı bir yakınlık oluşturma yanısıra erkekliğin görünürde akıl ve güce dayalı yapısının ardında gizlenen zayıflık, başarısızlık ve kırılganlıklarla baş etmeyi, onları dönüştürmeyi yahut kabullenebilmeyi de mümkün kılar. Ancak Connell'in *Erkeklikler* adlı eserinde belirttiği üzere ataerkil ideolojide karşılaşılan izleklerden biri olan erkeklerin akılcı, kadınların duygusal varlıklar olduğu kabulü Avrupa felsefesinin derinlerine kök salmıştır, cinsiyet rolü kuramına yön vermiştir ve popüler kültürde de oldukça yaygındır. Baskın ideoloji tarafından ilerlemenin itici güçleri olarak görüle gelmiş bilim ve teknoloji gibi alanlar kültürde erkeklerin çalıştıkları alanlar olarak tanımlanmışlardır. Hegemonik erkeklik bu bağlamda hegemonyasını kısmen aklın gücünü temsil ettiğini ve bu yüzden tüm toplumun çıkarlarını temsil ettiğini ileri sürerek tesis eder (Connell 2019: 289). Bu çerçevede mektupta babanın erkekliği, gücünü sadece akla yaslarken duygular alanını küçümser ve oraya dair her şeyi zayıflık, kadınlıkla ilişkili görerek hegemonik bir görünüm sergiler. Babanın hegemonyası, gerek kendisinin gerekse annesinin duygularının farkında olan oğul için bir çatışma alanı oluşturmakla birlikte ona giderek içine çekildiğini hissettiği çocuksu bir kırılganlığı ve memnuniyetsizliği miras bırakır:

Gittikçe sana benziyorum babacığım: Kimseleri beğenmez oldum. Aynaya pek bakmıyorum ama sevdiğim şeylerden söz ettikleri zaman suratımı senin gibi buruşturduğumu hissediyorum. Birilerine oturmaya gittiğim zaman yemeğe kalmam için ısrar edilmeyince senin gibi, belki de senden çok şiddetli bir biçimde içerliyorum herkese; yalnız, senin yaptığın gibi, kötü yemekleri açıkça beğenmezlik edemiyorum; ne yapalım, bu huyumu da annemden almışım. Gene de hoşnutsuzluğumu belirten bir iki söz söylemeden edemiyorum. İstiyorum ki babacığım artık herkes öğrensün hiçbir şeyi beğenmediğimi” (Atay 2017: 180).

Babaya atfedilen erkeklik hâli, hem yetişkin hem de çocuksu bir kırılganlığın iç içe geçtiği bir ikilem üzerinden şekillenerek oğul için anlaşılması güç bir alan yaratır. Babasının hiçbir zaman tümüyle açığa çıkarmadığı, “güçlü erkek” ve “aile reisi” etiketlerine kurban edilen duygu dünyası, oğulun erkeklik inşasını zorunlu olarak krizli hâle getirir. Böylece oğul bir yanıyla babayla özdeşleşen diğer yanıyla buna direnmeye çalışan kaygılı bir erkeklik deneyimine sürüklenir. Oğulun zihninde bitimsiz bir döngü hâlinde işleyen bu ikilik, babanın günah keçisi olarak ilan edilip kurban edilmesine yol açarken oğul, mektup boyunca bundan kaçamadığını ve bunun azabını taşıdığını istemsizce itiraf eden bir anlatım içinde konumlanır. Çünkü Nurdan Gürbilek'in belirttiği üzere Atay'ın yapıtında öfkesi ne kadar yumuşatılmış olursa olsun kuytu bir köşeye saklanan, çocuk hayalleri gerçekleşmediği için tepinmeye, gasp edilmiş haklarını istemeye, hakları verilmediği için dünyadan alacaklı olduğunu haykırmaya, kapıları onun bunun suratına çarpmaya devam eden bir çocuk vardır (Gürbilek 2020: 71). Metin, “Franz Kafka'nın 1918 yılında babasına yazdığı mektupla hem biçem hem de içerik düzleminde koşutluk” (Ecevit 2016: 75) göstermesine rağmen, Kafka'nın babasına göndermek üzere yazdığı ancak alıcısına hiçbir zaman ulaşmayan mektubunda oğulun babayı günah keçisi ilan etme

hâlimden ziyade onu açık bir şekilde suçlama hâli söz konusudur. Oysa Atay'ın mektubunda, oğul kendini alıkoyamadığı bir şekilde babayı günah keçisi ilan etmeye yönelir. Nitekim René Girard, günah keçisi arayışına dair şunları belirtir: Kıyımcıların hayal gücünün ürünü olan metinlerde metnin ortaya çıkışının gerçek koşulları, kurbanlarının karakteristik özellikleri ve bundan kaynaklanan sonuçlar yani şiddete denk gelen şeyler önemlidir. Eğer kıyımcıların hayal gücünde, örneğin vebaya yol açanın baba katli olduğu iddia ediliyorsa, bu bilgi gerçekte yanlış olsa da bu inancın eşlik ettiği diğer ayrıntılar ve tavırlar aktarılırken bilginin doğruymuş gibi algılanması muhtemeldir. Çünkü kıyımın kalıplaşmış anlatılarında tarihsel metinlerde olduğu gibi, gerçeğe uygun olanla olmayanın bir birleşimi her zaman mevcuttur (2024: 42-43). Bu yüzden günah keçisi arayışındaki kişiler, kıyıma uğrattıkları figürleri meşrulaştırabilmek için öncelikle gerçek ile gerçek olmayan arasındaki yanılısamaya kendilerini âdeta teslim etmek zorundadır. Çünkü “günah keçisi” olarak seçilen ve böylece “kurban edilen” kişi, Girard'ın belirttiği üzere, ev sahiplerinin gözünde daima tuhaf ve yabancı olarak damgalanır. Bu damgalamanın nedeni ise, kurbanın farklı normlara ait olması yahut mevcut normlara uyum göstermeyi reddetmesidir. Mitlerde kurbanlık işaretlerinin tamamının bulunduğu işaret eden Girard bunun fark edilmiyor oluşunu, kurbanların genellikle belli bir etnik ya da dini azınlıkla ilişkili aranmasında olduğunu belirtir. Oysa kurbanı kolektif olarak kovulan ya da katledilen yabancı temasında görmek mümkündür. Kurban başka yerden gelen biridir, yapmaması gereken bir şey yapmıştır ve davranışında bir uğursuzluk algılanmıştır, tavırlarından biri yanlış yorumlanmıştır. Burada gerçek bir yabancının bulunduğunu varsaymak yeter. Nitekim önce katledilip sonra kutsallaştırılan yabancıyı artık onu tıpkı belli bir dalga uzunluğunun ötesinde ya da berisinde, sesleri ve renkleri algılayamayışımız gibi algılayamayız (2024: 49-50). Birini ya da bir figürü kurban etmenin bireysel veya toplumsal bellekteki karşılığı, özünde onu gerçekten tanımamaktan, kıyımcının bakışında yabancı addedilmesinden ve yaşanan felaketin, başarısızlığın yahut çeşitli olumsuzlukların nedeni olarak görülmesinden kaynaklanır. Linç edilmeye hazırlanan figürün/öznenin yabancılığı, kıyımcı ile arasında oluşan mesafeyle yakından ilgilidir. Bu mesafe, tarihte ve mitolojide kimi zaman yabancının dışarıdan gelmesiyle kurulurken bireysel düzlemde ise metinde görüldüğü üzere baba ile oğul arasında duyguları önceleyen bir paylaşım sahnesinin yaşanmamış olmasından kaynaklanır. Babaya ait erkekliğin daima bir güç ve kontrol etrafında tecrübe edilmesi, bu mesafenin kalıcılılaşmasına yol açar. Girard'ın ifade ettiği yabancılık toplumsal planda dışarıdan gelmeyi ve var olan normların dışında davranmayı gerekli kılıyor gibi görünse de modern dünyada bu yabancılık artık aynı mekânı paylaşan kişiler hatta aile bireyleri arasında da ortaya çıkmaktadır. Bu ilişki ağlarında kurbanı yöneltilen şiddet her zaman fiziksel olmayıp çoğu kez duygusal düzlemde de açığa çıkabilir. Nitekim Connell *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*'da aile içi şiddete ilişkin bir çalışmada kaba kuvvetin öne çıktığını ancak hiçbir açık emir ve iktidar gösterimi söz konusu olmaksızın aile üyeleriyle bağlantılandırılacak acımasız duygusal baskıların da var olduğunu (2019: 185) belirtir. Bu durumda oğulun, kendi arzu ettiği gibi biri olma ihtimalini elinden aldığını düşündüğü babasına karşı duyduğu gizli öfke, aslında çocukluktan itibaren babanın onun erkeklik inşa sürecine destekleyici,

paylaşımçı ve elbette özgürleştirici bir şekilde eşlik edememesiyle ilgilidir. Nitekim oğul mektup boyunca babasıyla arasındaki duygusal mesafeyi, babanın doğrularını bazen manipülatif kimi zaman da baskıcı bir tavırla ona nasıl dayattığını, kendi gözlemlerinden ve annesinin tavırlarından yola çıkarak aktarır.

2. Kendi Aynasına Kurban Edilen Baba ve Başladığı Yere Geri Dönen Oğul

Mektup boyunca oğulun babasıyla kendisini mukayese süreci, babanın oğlundan örtük bir şekilde talep ettiği kendisinin bir yansıması, aynası olma istencini görünür kılar. Ancak oğul, bu talebi sürekli reddetse dahi ona benzemekten kaçamadığını ifade eder. Bu yüzden baba kendi aynasına kurban edilen bir özneye dönüşür. Nitekim oğulun, “Aynaya pek bakmıyorum ama sevdiğim şeylerden söz ettikleri zaman suratımı senin gibi buruşturduğumu hissediyorum” (Atay 2017: 180) ifadesi, sıradan bir aynaya bakma eyleminin ötesinde, babasının yansıması olan yanlarının farkında olduğuna işaret eder. Ancak bu farkındalık, bir yandan yüzleşme çabasını diğer yandan ondan kaçınma arzusunu içerir. Bu ikilik oğulun zihninde babaya dair sürekli bir belirsizlik alanı yaratırken oğul, babasıyla gerçeklik anlayışlarının farklı olduğunu şöyle ifade eder:

Sağ olsaydın yazdıklarımın bir satır anlamamakla birlikte gene de benimle öğünürdün sanıyorum. Galiba biz, babacığım, birbirimizi hep böyle anlamadan sevdik. Aslında yazdıklarım senin deyimle uydurma şeylerdi; annemin seyredirken ağladığı filmler ya da okurken uygulandığı romanlar gibi ‘hepsi uydurma’ olabilir; sana açıklamakta zorluk çekeceğim bazı nedenlerle senin anladığım biçimde bir gerçeklikten uzaklaşmak zorundayım (Atay 2017: 174).

Mektubun babası tarafından “uydurma” olarak niteleneceğini düşünen oğul, birbirini anlamadan sevmenin yarattığı duygusal karmaşadan metin boyunca kurtulamaz. Duyguların gerçekliği yansıtmadığına ve duygulardan beslenen her şeyin zayıf ve kırılgan olduğuna dair bakış açısını babasında deneyimlemiş olan oğul, kendi duygusal hassasiyetlerinin onu kimi zaman çıkmaza sürükleyen yanlarında bocalar. Bu mektubu ona yazdıran zihinsel sorgulamalara ve duygu derinliğine, babasının sahip olmadığına inanan oğul için babayı sevmek bir yandan kendi erkekliğinin baba tarafından onaylanmadığı hissini de açığa çıkarmaktadır. Olguları basit bir şekilde ikiye ayırarak belirsizliğe ve tartışmaya alan açmayan baba, oğlunu anlamaya çalışmadığı gibi onu hem yalnız hem de çelişkiler/zıtlıklar yumağı içerisinde bırakır. Bu durum oğulun sahip olduğu bilgi birikimi ve bakış açısıyla ne yapacağını bilemeyen, kendisini belirsizlik hatta aidiyetsizlik içinde hisseden biri hâline dönüşmesine zemin hazırlar. Nitekim kendisi ve babası arasında âdeta içsel bir mutabakata varabilmek amacıyla oğul sadece kendi sevdiklerini değil babasının sevdiklerini de sahiplenilen bir tavır sergileyerek kendini inşa etmek yolunu seçer:

Bana sorarsan, hemen bütün konularda çocukça, yani samimi fikirler ileri sürdün; bununla birlikte bu davranışlarının ev içinde ‘menfi neticeler tevliid ettiği’ oldu. Ben bu sonuçlardan çok yakındım ve ‘asi evlat durumuna müncer oldum’. Birlikte yaşadığımız günlerde, bütün

beğenilerim sana karşı duyduğum tepkilerle oluştu. Sen klasik türk müziğini 'goygoyculuk' olarak niteledin; batı müziğine tepkini de sadece 'kapat şunu' biçiminde gösterdiğin için ben, her ikisini de sevmeyi görev saydım kendime (Atay 2017: 176).

Oğulun beğenilerinin, kendi seçimleri ve kişisel zevkleri doğrultusunda değil babasına duyduğu tepkiler ekseninde şekillenmesi ve bu beğenilerin baba tarafından sürekli olarak küçümseme engellenmesi baba-oğul ilişkisini, uyumun yalnızca oğulun çabalarıyla kurulmaya çalışıldığı bir görev alanına dönüştürmüştür. Oğulun beğeni alanını kontrol eden baba, ona kendini gerçekleştirebileceği bir alan bırakmadığı için oğulda zihinsel ve ruhsal bir ikiliğin hatta buhranın oluşmasına neden olur. Babaya karşı hissedilen sevgi ve suçluluk duygularının yan yana olması ve bunlardan hangisinin ağır bastığına dair yaşanan kafa karışıklığı, Philip Zimbardo ve Nikita D. Coulombe'nin belirttiği gibi gerçek hayatta sağlıklı rol modellerinin yokluğunda genç erkeklerin kabul edilebilir erkek davranışının ne olduğuna dair zihinlerinin bulanmasına benzer. Bu belirsizlik, özellikle medyada fazlasıyla temsil edilen şiddet olgusuyla birleştiğinde daha da keskinleşir hatta şiddete maruz kalan çocukların kendilerini insan olarak kötü olduklarına inanması kaçınılmaz hâle gelir (2017: 83). Bu durum oğul için de benzer yansımaları içeren bir görünüm arz eder. Aile içindeki otoritesini oğlunun beğenilerini küçümseme ya da engelleme yoluyla gösteren baba, olumlu bir rol model olmaktan uzaktır. Duygusal kökleri göz ardı edilmiş ilişki dinamikleri üzerine kurulu olan yaşantı deneyimi, oğlu zihinsel ve duygusal açıdan tam bir karmaşaya sürükler. Hilmi Tezgör'e göre ise oğul, Oidipus Kompleksi'ni ne başarıyla aşabilmiş ne de tamamen başarısız olmuştur, o 'yarı çocuk' olarak 'arada' kalmıştır (Tezgör, 2015: 243). Nitekim babayla yaşanan tüm çatışmalara rağmen oğul, babasının gölgesinden kurtulamaz. Bu gölgeyi mektubunun ana meselesi hâline getirerek yalnızca kendisine ait, başkalarının tahakküm ve beğeni kodlarından uzak bir dünyayı "yazı" aracılığıyla kurmaya çalışır. Ancak babayı suçlama, sevmeye ve kimi yönleriyle ona imrenme duyguları arasında gidip gelen oğul, korkularını bütünüyle yenememiştir ve herhangi bir alanda kendini diğer erkeklere onaylatma ya da onların takdirini/beğenisini kazanma arzusundan da tamamen vazgeçebilmiş değildir:

Fakat ben artık bir meslek adamı oldum babacığım. Yakın çevremde seninle ilgili bir hatıramı anlattığım zaman 'Ne güzel,' diyorlar, 'Bunu bir yerde kullansana.' Onun için çok özür dilerim sevgili babacığım, seni de bir yerde, mesela bu mektupta kullanmak zorundayım (Atay 2017: 171-172).

Babayla ilgili hatıraların yakın çevre tarafından onaylanması ve bunun yazınsal alanda kullanılması, oğul için aslında babasının değil baba üzerinden kendi erkekliğinin ve yazınsal başarısının takdir edilmesi arzusunu içerir. Bu durum Süreyya Elif Aksoy'un belirttiği üzere edebiyatın Oğuz Atay için varoluşsal bir anlam taşıması (Aksoy 2012: 165) ile ilgili olduğu kadar oğulun/Atay'ın, yaşamının her alanında onu eleştiren ve engelleyen babasına rağmen kendi kimliğini, erkekliğini inşa etme deneyimini başarabilmiş olduğunu göstermek istemesiyle de yakından ilişkilidir. Buradaki en önemli ayrıntı, babaya ait her şeyin mektuba yansıtılmamış olmasıdır. Oğulun kendine sakladığı baba

özellikleri bilinmemekle birlikte, babayı günah keçisi ilan eden ve kendi hayatının daha iyi olamamasından onu sorumlu tutan tarafı, metnin merkezine değişmez bir hakikat olarak yerleşir. Bitik değil ancak yarım kalmış bir hâl ve buhran içerisinde yaşanan erkeklik deneyiminde oğul, yaşadığı gerilim ve kendini başarısız hissetme hâlinin ortaya çıkardığı acıyı dönüştüremez ve bedelini istemeyerek de olsa babasına ödetmekten kendini alıkoyamaz. Bu nedenle oğul babayı suçladığı gibi kendini de suçlama gafletine düşer ve mektup boyunca kendisiyle yüzleşme safhasına bir türlü gelemmez. Bu yüzden mektup istemsizce babanın tahakküm arzusunun oğulun direnişiyle karşılaştığı sahneler ve bu çatışmanın her iki taraf için anlaşılabilir addedilerek sürekli askıda kalmış yönlerine takılı kalır. Babayı sevmek oğul için birbirini anlamadan sevmeye biçimine dönüşür. Ancak bu sevgi, içinde daima babayı ve kendini sorgulayan, suçlayan bir tavır barındırır:

Karımdan ayrılıp sana sığındığım zaman da, ‘Geceleri eve geç geliyorsun,’ gibi, yıllarca önce söylenmiş olması gereken sözlerle beni tedirgin ederdin. Oysa babacığım ben evlenmiştim, ayrılmıştım, çocuğum bile vardı; yani bir bakıma senin durumundaydım. Sen de yıllar önce bazı işlerini bahane ederek büyük şehre gidip bizi günlerce yalnız bırakmaz mıydın? Ben de işte öyle olmuştum babacığım: ‘İstediğim gibi yaşamak’ diyebileceğimiz bir işim çıktığı için evden, kendi evimden ayrılmıştım (Atay 2017: 179).

Oğulun, babasından çok daha önce duymayı beklediği “eve geç geliyorsun” uyarısı, aile olmak ve baba olmakla ilgili paylaşımları, deneyimleri babasıyla daha erken yaşlarda konuşabilmeyi arzulayan bir bilincin yansımasıdır. Boşandıktan sonra yapılan bu uyarı, oğul için geç kalınmış bir dikkat olarak algılanır. Çocuklukta babasının işlerini bahane ederek evden uzak kaldığını ve bu yüzden annesiyle yalnız kaldığını anımsayan oğul, yetişkinliğinde de kendi yaşamını özgürce yaşama isteğinin etrafında, eve geç dönmeler üzerine kurduğunu fark eder. Oysa oğul eve geç gelme uyarısının kendisine daha erken hatırlatılmasını hatta buna neden olan etkenler üzerine henüz boşanmamışken kendisiyle konuşulmasını beklemiştir. Zira o, yalnızca ev içinde gördüğü baba temsiline indirgenmiş bir erkeklik biçimini değil babasının ona yoldaşlık ve paylaşma duygusunu hissettiren bir yaşam alanı sunmasını arzulamıştır. Babasına benzememek amacıyla kurduğu çatışma ve direniş alanına rağmen oğul, babasının erkeklik modelinden bütünüyle kaçamadığı gibi kendi eylem alanıyla babasının erkeklik deneyiminin kesiştiği yerlerde, babanın gölgesi belirleyici bir kimlik olarak öne çıkar:

Annem öldükten sonra bir süre sen de yalnız kalmıştın ya, bu yüzden yalnızlığı bilirsin sanıyorum. Ben de yalnızlığında sana benzedim babacığım: Kendime yemekler pişiriyorum; senin kirli ropdöşambrına benzeyen bir şeyler giyip, bir karış sakalla evin içinde huzursuz dolaşıp duruyorum, yanık kalmış elektrikleri söndürüyorum, durmadan para hesabı yapıyorum, kendimi biraz iyi hissettiğim günlerde çarşı pazar dolaşarak her malın iyisini almaya çalışıyorum (Atay 2017: 180).

Mektup, oğulun babayı yeniden anlamaya hatta onu bir nevi bağışlamaya çalışma çabasından ziyade bu ilişkiyi yeniden sorgulamaya açan bir işlevle okurun karşısına çıkar. Ancak geçmişin telafisinin

imkânsızlığı, oğulun söz konusu arzuyu gerçekleştirme çabasına patetik bir nitelik kazandırır. Bu nedenle oğul, bilişsel uyumsuzluğunu giderebilmek için suçlamalarını kaçınılmaz olarak babaya yöneltmeye devam eder. Charlie Campbell'a göre suçlama yetisi erken çocuklukta edinilir ve çocuklar kendi eylemlerinin olası yaptırımlarla sonuçlanacağı tehdidiyle karşılaştıklarında sorumluluğu hızla bir başkasına aktarırlar. Yetişkinlik sürecine doğru ilerledikçe bu mekanizma daha sistematik biçimde kullanılır ve bilişsel uyumsuzluğu azaltmanın işlevsel bir aracı hâline gelir. Ayrıca bireyler, yaşadıkları acıyı kişileştirme eğilimindedir ve bu acıyı temsil edebilecek bir figür ararlar. Bu figür yaşamda var olmasa her şeyin daha iyi olacağına inanılır. Oysa bu varsayım, gerçeğin karmaşıklığını göz ardı eden bir yanılsamadan ibarettir ve eninde sonunda, acı çekmediklerine inandıklarımızdan günah keçileri yaratırız. Bu insanların bizden daha aşağı oldukları fikrini benimseriz. Onların bize denk düşünce, duygu ve değer kapasitesine sahip olmadıklarına inanırız ve onlara buna göre davranırız. Bunu bilinçli de yapsak bilinçsiz de yapsak sonuç yine aynı kalır (2013: 153-154). Nitekim mektup boyunca acı çeken tarafın daima kendisi olduğunu ima eden oğul, babayı gerçek bir suçlu değil duygusal yükün boşaltıldığı bir "günah keçisi" olarak okurun karşısına çıkarır ve babasına duyduğu sevginin sorumluluğuna dair oluşturmaya çalıştığı dengeyi koruyamaz:

Aramızda hiçbir zaman, alışılmış bir baba-oğul ilişkisi olmadı. Ne ben, bütün meraklı çocuklar gibi durmadan her şeyi sana sordum; ne de sen oturup bazı şeyleri bana açıklama gereğini duydun. Bu yüzden, birçok olayın nedenini zamanında öğrenemediğim için, dünyanın birçok yönünü hiç bilemedim (Atay 2017: 178-179).

Oğulun babayı günah keçisi konumuna yerleştirmesi, sıradan bir kaçış stratejisinden ziyade yaşanan hayal kırıklıkları, babaya yönelik sevgi ve bastırılmış öfkenin yarattığı çelişkili örüntünün bir yansıması olarak görülmelidir. Çünkü Charlie Campbell'a göre günah keçisi, hiddetin ve acının başka bir yere taşınarak yolun aydınlatılmaya çalışıldığı bir lider görevi görür. Kişi başına gelen felaketten sonra suçlayacak birini bulur, suçu ona yükler böylece adaletin yerini bulduğunu, düzeni sağladığını hisseder. Oysa en sonunda tüm o sorumlulukları, suçlamaları üstlenme süreci yeniden başlar. (2013: 17). Yaşanan felaketlere ve olumsuzluklara dair sorumluluk alma süreci devreye girmediğinde, "günah keçisi" olarak addedilen kişiye yönelik suçlamalar giderek daha yıkıcı bir hâl alma riskini de taşır. Bu durumda kişi, tüm olumsuzlukların kendi dışında geliştiğine dair derin bir inanç besler ve çevresindekileri de bu inanca ikna etmeye çalışır. Buna karşın, sorumluluk üstlenme çabası, suçlamaları bütünüyle ortadan kaldırmasa da yıkıcılığın şiddetini belirleyen bir unsur olarak ortaya çıkar. Mektupta oğulun taşralı babasını anlamaya ve korumaya çalışan tavrı bu bağlamda çift yönlü bir işlev taşır. Bu işlevlerden biri Seval Şahin'in belirttiği üzere, oğulun toplumun küçük burjuva özentisi içindeki aydınlarına yönelik bir eleştirinin (2003: 42) sonucu olarak diğeri ise oğulun babayı kendi erkeklik deneyiminin günah keçisi olarak görmesi ekseninde ortaya çıkar. Oğul babayı bir yandan dış dünyanın sahteliğine karşı içtenlikli bir figür olarak görüp korumaya çalışırken diğer yandan kendisiyle ilgili meselelerde onu günah keçisi ilan etmenin kendini ve erkekliğini yeniden inşa etmek

yolunda işe yaramadığını farkederek başladığı yere istemsizce geri dönmek zorunda kalır. Bu bağlamda, oğulun toplumun aydın kesiminin özentiliğini kendi içinde de fark etmesi ve kurtuluşu, babasının hayatı kolaylaştırıcı içtenliğinde araması hem erkeklik hem de aydın kimliğinin çıkmazda olduğunun göstergesidir. Nitekim erkekliğini yalnızca annesinin anlayışı ve duygusal etkisiyle şekillendiren, babası söz konusu olduğunda ise sürekli haksızlığına uğradığını düşünen oğul, aydın kimliğinin getirdiği sorgulamalar çerçevesinde ne başarılarını ne de yenilgilerini bütünüyle sahiplenemez. Bu yüzden kendiyi ve dünyayla baş edebileceği bir algı ve eylem alanı geliştiremez:

Ben bu asık suratlı aydınlara hiç benzemiyorum babacığım; onlara karşıyım ve senin içtenliğinden yanayım. Bazı kitaplar yüzünden kafam biraz karışmışsa da bugün bile senin içtenliğini taşıdığımı ümit ediyorum. Gene de sonunda sana bütünüyle benzemekten korkuyorum babacığım: yani ben de sonunda senin gibi ölecek miyim? (Atay 2017: 184)

Babanın ölümüyle ondan miras kalan gölge yönlerle/tutumlarla mücadele eden oğul, bu sürecin eskiden olduğu gibi bir yanıyla direnme diğer yanıyla kabul etme şeklinde devam edeceğinin farkındadır. Ancak bu durum, babayı sevmek ve ona hürmet etmek isteğinin önüne geçmez aksine o, babasının sahip olduğu içtenliğe imrenir ve onun doğduğu köye gidip yaşamak arzusu duyar. Oğulun zihninde başka bir çözüm yolu belirmez çünkü o, babasında gördüğü tüm içtenliği kendine devşirmek isterken ona tamamen benzemekten korkan kaygılı bir yerde durmaktan hiçbir zaman uzaklaşmaz.

SONUÇ

Atay'ın mektubundaki baba-oğul ilişkisi, erkekliğin kırılğan temeller üzerinde nasıl inşa edildiğinin bir göstergesi olarak okurun karşısına çıkar. Oğulun metinde babayı “günah keçisi” olarak konumlandırması, esasında kendi erkeklik deneyiminde yaşadığı boşlukları doldurma çabasının bir yansımasıdır. Bu durum, metinde sürekli yinelenen özdeşleşme/direnış, suçlama/sevgi, takdir/küçümseme gibi ikilikler etrafında açığa çıkar. “Bitik erkeklik” kavramı, oğulun baba figüründen göremediği paylaşımcı ve özgürleştirici rehberliğin yoksunluğunu işaret ederken “günah keçisi” motifi ise bu eksikliğin sorumluluğunu babaya yükleme eğilimini görünür kılar. Bu iki kavram arasında kurulan bağ, oğulun erkeklik inşasının neden sürekli tökezlediğini açıklar. Babayı suçlamak ile onun içtenliğine imrenmek arasında kıvranan oğulun kararsızlığı, erkeklik deneyiminin ataerkil kodlarla ne denli çetrefilli bir biçimde iç içe geçtiğini ortaya koyar.

Babanın günah keçiliğinden kurtulamayan hâli, onun hegemonik erkekliği ısrarcı bir şekilde devam ettirmiş olmasıyla ilgili olduğu gibi oğulun babanın gölgesinden kurtulamayan tarafı ise aslında ataerkil kodlar tarafından gizlice teslim alındığının göstergesidir. Direniş ile kabulleniş arasında salınan oğul, bir yandan babasının beğenilerini sahiplenip onlarla kendi benliğinde bir uzlaşma kurmaya çalışırken diğer yandan ona bütünüyle karşı çıkamamanın sancısını yaşar. Bu hâl, ataerkil anlayışın kendi suretini erkeklikler üzerindeki tahakkümü aracılığıyla yeniden üretmesinin en belirgin

yansımasıdır. Bu nedenle oğul, içinde bulunduğu erkeklik krizinden babayı suçlayarak arınmaya çalışsa da mektupta bitik erkeklik ile günah keçiliğinin ortak paydası olarak karşılaşılan hegemonik erkeklik varlığını sürdürdükçe bu çaba sonuçsuz kalır. Zira erkeklik inşasında akıl, rekabet, güç ve tahakküm dışında kalan tüm hâller görmezden gelinmeye veya küçümsemeye devam ettiği sürece erkek çocuklar, kendi buhranlarının bedelini babalarına ödetmek üzere onları günah keçisi ilan etmekten vazgeçemeyeceklerdir. Nitekim mektupta babanın günah keçiliği, oğulun babadan özgürleşip kendisiyle hakiki bir uzlaşıya varamadığı sürece aynı döngüde tekrar eder. Bu durum, onun hem babanın gölgesinde yaşanmaya devam eden erkeklik krizinin çözölemeyen tarafı hem de aydın kimliğinin onu sürüklediği çıkmazın, buhranın bir gerekçesidir.

BEYANLAR / DECLARATIONS

Araştırmanın Etik Yönü/Ethical Approval: Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalar kapsamında gerçekleştirilmiştir/This study falls within the scope of research that does not require ethics committee approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Conflict of Interest Statement: Yazar(lar), bu çalışmanın sonuçlarını veya yorumlarını etkileyebilecek herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan eder/The author(s) declare that there is no conflict of interest that could influence the results or interpretations of this study.

Yazar Katkı Oranı/Author Contributions Yazar(lar), çalışmanın tüm aşamalarına katkı sağlamıştır. Çok yazarlı çalışmalar için katkı oranları ayrıca belirtilmiştir/The author(s) contributed to all stages of the study. For multi-authored manuscripts, contribution rates are specified separately.

Finansal Destek Beyanı/Funding Statement: Bu çalışma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından maddi olarak desteklenmemiştir/This study has not received any financial support from any institution or organization.

Üretken Yapay Zekâ Kullanım Beyanı/Generative Artificial Intelligence Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde herhangi bir üretken yapay zekâ aracı kullanılmamıştır/No generative artificial intelligence tools were used during the preparation of this study.

KAYNAKÇA

- Aksoy, S. E. (2012). Oğuz Atay'ın *Günlük*'ünde sanat ve yaşam kesişmesi. (H. İnci & E. Türker (yay. haz.), *Oğuz Atay İçin Bir Sempozyum* içinde (s. 149-167). İletişim Yayınları.
- Atay, O. (2017) *Korkuyu beklerken*. İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril tahakküm*. (B. Yılmaz, Çev.). Bağlam Yayıncılık.
- Campbell, C. (2013). *Günah keçisi -başkalarının suçlarının tarihi-*. (G. Kastamonulu, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R.W. (2019). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar -Toplum, Kişi ve Cinsel Politika-*. Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R.W. (2019). *Erkeklikler*. (N. Konukcu, Çev.). Phoenix Yayınevi.

- Ecevit, Y. (2016). “Ben buradayım...” Oğuz Atay'ın biyografik ve kurmaca dünyası. İletişim Yayınları.
- Girard, R. (2024). *Günah keçisi*. (I. Ergüden, Çev.). Alfa yayınları.
- Gürbilek, N. (2020). *Benden önce bir başkası*. Metis Yayınları.
- Kimmel, M. (2021). Firari Doğanlar: Rip Van Winkle'dan Robert Bly'a Erkeklerin Firar Fantezileri. (Z. Savaş, Çev.). *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, 15, ss. 153-182.
- Oktan, A. & Akyol, K. (2016). Metinden imgeye metinlerarası bir figür olarak “Arafta Olmak”: “Babama Mektup” ve “Çoğunluk” örnekleminde baba-oğul ilişkileri. *The Journal Of Academic Social Science Studies-International Journal of Sociel Science*, 45, ss. 95-112.
- Perera, J. (2013, 5 Ekim). What I Like and Don't Like About Being a Boy: Thoughts from a Group of Grade 4 Boys. <https://higherunlearning.com/2013/10/05/what-i-like-and-dont-like-about-being-a-boy-thoughts-from-a-group-of-grade-4-boys/>
- Şahin, S. (2003). Tutunamayanlar'dan “Babama Mektup”. *Adam Sanat*. 210, ss. 38-47.
- Tezgör, H. (2015). Oğuz Atay'ın “Babama Mektup”una psikanalitik bir yaklaşım. H. Tezgör (der.), “Korkuyu Beklerken” *Gelenler-Oğuz Atay Öyküleri Üzerine Yazılar* içinde (s. 227-244). İletişim Yayınları.
- Tüzer, İ. (2010). Oğuz Atay'dan “Babama Mektup” ya da bir yazarın ölen babasıyla/kendisiyle hesaplaşması. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, 5(4), ss. 1499-1515.
- Zimbardo, P. & Coulombe, N. D. (2017). *Bitik Erkekler -Teknoloji erkekliği nasıl sabote etti?-* (T. Yalur, Çev.). Pegasus Yayınları.